

Slekten Schøller.

Stiftsgården i Munkegaten er slekten Schøllers monument, og denne bygning gir et klart uttrykk for, at der i sin tid har hersket store forhold innen denne slekt.

Det var brødrene Caspar og Eyler Christoffersen Schøller, som var Schøllernes stamfedre i Trondhjem.

Det fortelles i slektoptegnelser at ovennevnte to brødres far, Christoffer Schøller i Riibe, var utsatt for en ulykkelig ildebrand — mistet 16 hus og av den grunn kom tre av hans sønner til Trondhjem.

Caspar Christoffersen Schøller var født i 1582. Blev stiftsskriver i Strinden og Selbu omkring 1612, senere rådmann, overformynder og borgermester i Trondhjem. I 1632 fikk han privilegium på å bygge en kornmølle ved byen, da det ikke fantes noen før.

Caspar Schøller var i begynnelsen av det 17. århundre en av byens største og mektigste forretningsdrivende. Han eiet Gjølme i Orkedalen med tilhørende gods og sagbruk samt en masse andre jordegods i Trøndelag. Han skjenket et spand jordegods til Frue kirke og 5 spand til St. Jørgens Hus. Den sistnevnte gave bestod av gårdene Morset i Selbu, Ringstad i Melhus, Foss og Midttømme i Støren prestegjeld.

Caspar Schøller var gift med Ellen Jenssen, datter av borgermester Jenssen i Trondhjem. I ekteskapet med henne hadde han 16 barn.

Han døde 1661 og blev begravet i Domkirken.

Caspar Christoffersens bror Eyler Schøller (1584—1628) var forvalter over Bakke klostergoods, samt sagbrukseier og trelasthandler. Han var gift med Maren Christoffersdatter. Deres sønn Christoffer E. Schøller var kjøpmann og fortsatte sin fars forretninger i Trondhjem. Han var gift med Maren Hansen med hvem han hadde en datter Maren (Peter Tordenskjolds mor).

Rådmann Jan Wessel

var født i Bergen, kom omkring 1670 til sin onkel kjøpmann Bernt Johansson Starch i Trondhjem. Starch var gift med en datterdatter av Eyler C. Schøller, og i deres hus blev Wessel kjent med sin tilkommende hustru Maren Christoffersen Schøller. Med sin hustru fikk han en stor formue og en rekke jordegods og eiendom-

mer. Jan Wessel fortsatte på en viss måte Eyler og Christoffer Schøllers tidligere handelshus i Trondhjem.

Ved sitt giftermål skapte Jan Wessel sig hurtig en sterk økonomisk basis som kjøpmann i Trondhjem. Foruten den medgift han fikk med Maren Schøller, fikk han også store gaver etter sin hustrus tante fru Ane Mikkelsen Friis (født Schøller) bestående av flere sagbruk og en hel del gårder i Stjørdalen.

Jan Wessel eiet også Ringve i Strinda med tilhørende leilendingsgårder. Disse eiendommer kom han også i besiddelse av gjennom sin hustrus slekt.

På Ringve drev han gjestgiveri, og hans privilegium forbød andre å konkurrere med ham på en kvart mils avstand.

I byen hadde Jan Wessel gård i den nuværende Olav Tryggevessons gate, som lå omtrent på samme tomt hvor gård nr. 3 nu står. (NB. Jan Wessel bodde ikke i Munkegaten).

Rådmann Wessel drev også skibsredervirksomhet og eksport til fremmede havne. Av hans skibe kan nevnes «Pelikanen» og «Jomfru Maria».

Jan Wessel døde i 1716. Hans hustru Maren Schøller overlevet ham i 26 år. Hun døde i 1742 — 86 år gammel. Begge blev bisatt i Vor Frue kirke.

Som alle vet hadde Jan Wessel og hustru 12 sønner og 6 døtre, blandt disse var den store helt Peter Tordenskjold.

Tallrike efterkommere etter Jan Wessel og Maren Schøller lever også i vår tid i Norge, og mange av disse nyter stor anseelse og innehar høie stillinger innen embedsstanden, industrien, handel, bank- og finansvesen.

Vi skal nu stifte en smule bekjentskap med den gren av familien Schøller som er tilknyttet stiftsgårdens historie, og som i sin tid var meget deltagende i Trondhjems forretningsliv.

Som foran nevnt var Caspar Christoffersen Schøller gift med Ellen Jenssen og hadde 16 barn. To av deres sønner bodde i Trondhjem, nemlig overhoffrettsassessor Eyler C. Schøller til Kirk-sæter og vice-laugmann Christoffer C. Schøller til Gjølme.

Overhoffrettsassessoren var født i 1628. Etter endt studium i Leyden overtok han etter sin far diverse jordegods og eiendommer i Hevne.

Schøllers spesielle forretningsbranche var trelasthandel, og på

sin hovedgård Kirksæter ved Kirksæterøren hadde han sine sagbruk. Til sine tider av året bodde han også med sin familie på Kirksæter. Eyler Schøller blev gift i Domkirken Alle Helgens dag den 1. november 1653 med Gunelie Jakøbsen, datter av pastor Jakøbsen til Hitra. Hun døde 1662 og blev begravet i St. Margrethe kirke i Hevne. 1664 blev Schøller rådmann i Trondhjem og samme år blev han gift med Susanne C. Tønder. I hvert ekteskap hadde han 7 barn, men ingen av disse blev forretningsmenn i Trondhjem.

Overhoffrettsassessor Schøller døde 1705 og er begravet i Domkirken.

Vice-laugmann Christoffer Casparsen Schøller til Gjølme

var borgermester Caspar Schøllers yngste barn. Han var født 20. november 1630. Student i Leyden, gift med Maren Andersdatter, datter av kjøbmann og borgermester Anders Olufsen, Fredrikstad. Vice-laugmannen hadde 8 barn, 5 sønner og 3 døtre. Han overtok sin fars hovedgård Gjølme med gods, sagbruk og andre rettigheter, dessuten kom han i besiddelse av en rekke andre gårder og jordegods nordenfjells.

Schøllerne var rike herremenn, og det var en vanlig regel i deres tid, at pengefolk anbragte sine formuer i jordegods, da pengevesenet ikke var å stole på.

Christoffer C. Schøller kjøpte stadig nye jordegods, og deriblandt også Leren gods i Strinda i 1667.

Hans bedrifter var av store dimensjoner. Han eiet til slutt 114 spand jordegods og en rekke sagbruk i Trondhjems amt. Dessuten hadde han privilegium på 4 sagbruk i Bratsberg amt, samt privilegium på å drive Ytterøens Kobberverk.

Vice-laugmann Schøller døde 1681.

Kammerråd Anders Christoffersen Schøller til Leira.

Han var vice-laugmannens eldste sønn. Født i 1664, gift i Gjerpen i 1694 med Anna Tønsberg.

Anders Schøller overtok Leira etter sin far og fortsatte alle bedrifter som var tilknyttet dette gods.

Kammerråden bodde i Trondhjem, men opholdt sig i sommer-tiden på Leira.

Anders Schøller døde i 1724.

Leren gods.

I begynnelsen av det 17. århundre var Leira krongods og tillagt lensherrene på Reins kloster.

I 1667 kom godset som foran nevnt i slekten Schøllers eie, og dermed oprant Leiras storhetstid.

Schøllerne utvidet godsets områder og tilkjøpte en hel del gårder og andre herligheter.

Hovedgården bestod av 5 gårder i Strinda. Hertil kom store skoger, møllebruk, sagbruk, gårder og andre rettigheter som lå i Tiller, Klæbu, Selbu, Tydalen, Melhus, Høilandet, Støren og Holtålen.

Kammerherre Sti Tønsberg de Schøller

var kammerråd Anders Schøllers eneste barn.

Født i Trondhjem i året 1700. Han var i alle måter en meget lærd mann og hadde med flere års studium i utlandet, deriblandt i Paris, tilegnet sig store kunnskaper både på de kulturelle og merkantile områder.

Schøller var benådet med en rekke ærestitler og var ved siden av sin svoger Thomas Angell en av Trondhjems mektigste menn.

Sti Tønsberg de Schøller var som sine forfedre trelasthandler, og det heter i historien, at hans sagbruk ved Lerfossen gikk hele året. Ved Lerfossen hadde han også spikerfabrikk og andre bedrifter.

I 1731 blev Schøller gift med Elisabeth Angell, datter av grosserer og president Alb. Lorentsen Angell og hustru Sara Hammond. Med henne hadde han 2 barn, som begge døde små. Hans hustru døde i 1742.

Fru Cecilie Christine Schøller.

Kun noen måneder etter sin hustrus død giftet kammerherre Sti Tønsberg de Schøller sig med frøken Cecilie Frølich, datter av generallojtnant Joh. Fred. Frølich i Trondhjem. Hun var født på Teige ved Tønsberg den 16. mars 1720, og var altså 22 år gammel,

Fru Cecilie Christine Schøller
(1720—1786)

Stiftsgårdens byggerinne.
virksomhet, som gjennom et tidsrum av 150 år hadde inntatt en ledende plass innen Trondhjems forretningsliv. Fru Cecilie Christine Schøller var 49 år ved mannens død, og hun arvet helt alene den store sammenhopede formue som kammerherrøgn etterlot sig.

Schøller var som før nevnt eneste arving til sin fars (Anders Schøller på Leira) etterlatte formue, hertil kom den medgift som han fikk med sin første hustru Elisabeth Hammond Angell samt de kapitaler som han i 40 år hadde oplagt i fortjeneste på sine godser og store trelastforretning.

Det er nevnt at fru Schøller etter sin mann fikk 500,000 riksdaler eller etter den tids beregning 5 tønner gull.

Den lange fredsperiode som vedvarte i Christian den VI, Fredrik den V og Christian den VII's regjeringstid, var en gyllen tid for handel og skibsfart.

Store formuer, mektige rederier og rike handelshus skaptet i mange norske byer og ladesteder i den tid.

Av datidens største norske handelshus residerte mange i Trondhjem og blandt disse var det spesielt seks slekter som gjennom et langt tidsrum var de bærende søiler i byens økonomiske liv.

Disse slekter var Sommerschild, Hammond, Angell, Horneman,

da hun 18. desember 1742 inngikk ekteskap med Schøller.

I sitt siste ekteskap hadde Schøller en datter som blev født i 1744 og døpt Elisabeth. Hun blev i 1760 gift med oberst, senere kommanderende general nordenfjells, Georg Friederich von Krogh.

Fru Elisabeth von Krogh døde allerede i 1763 og etterlot sig en sønn — Sti Tønsberg de Schøller von Krogh.

I 1769 døde kammerherre og grosserer Sti Tønsberg de Schøller, og med ham gikk den fjerde generasjon av Trønderslekten Schøller i sin grav. Dermed ophørte Schøllernes

Schøller og Mølmann, som alle har efterlatt sig hvert sitt minnesmerke i Trondhjem.

Som vi allerede har hørt, er Hornemansgården på torvet slekten Hornemans minnesmerke.

Thomas Angells stiftelser med alle sine kapitaler og bygninger, og deriblandt Kathedralskolens gård, er slektene Hammond og Angells minnesmerker.

Mølmannsgården (Harmoniens store bygning) er et minne efter handelshuset Mølmann, og stiftsgården er Schøllers store monument.

Handelsslekten Mølmann.

Slektens stamfar Johan Mølmann etablerte sig som kjøbmann i Trondhjem omkring 1680, og blev i samme tid gift med Anna Thomasdatter Hammond.

Dette at Mølmann var Thomas Hammonds svigersønn forteller oss på forhånd, at vi kommer til å få høre om store affærer.

I Gerh. Schönings bok om Domkirken side 222 leses følgende: «Den Høiagtbare og velfornemme Handels-Mand samt Velmeriteret Kirke-Værge til Trundhiems Domkirke sal, Johan Mølmann, tillige med sin Dyd-ædle og Gudselskende Kjæreste Mad: Anna Hammond har til Guds ære, og Kirkens Prydelse ladet opsætte denne Krone, hengende ved Daab-Huufet Aar 1708».

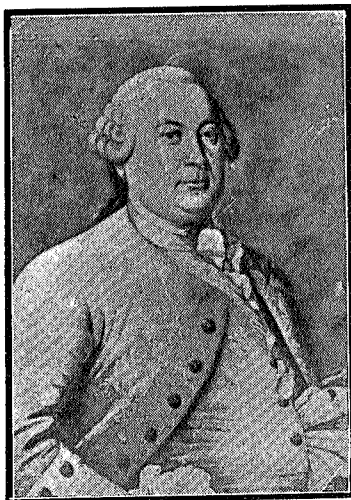
Av dette sees at Johan Mølmann også i sin tid har vært Domkirkens verge. Johan Mølmann avgikk ved døden før Lars Wittbrand i 1708, for i den karakteristikk som vicestatholder Johan Vibe innsendte til kongen efter nevnte brand anfører han, «at Enkefru Anna Mølmann er en av byens mest velhavende damer».

Johan Mølmann hadde to sønner, Bernt og Thomas, som begge var kjøbmenn i Trondhjem.

Thomas Johansen Mølmann

(1686--1762)

fortsatte de av faren oprettede handelshus og var i ca. 50 år en av byens ledende forretningsmenn. Han var gift med Stincken Tyrholm. Denne Mølmann utviste megen godgjørenhet, og konsul Thaulow forteller at han skjenket store gaver til Waisenhuset og Fattighuset.

Hans Ulrich Mølmann
(1714—1778).

I tredje generasjon møter vi Mølmannsslektens betydeligste og mest omskrevne mann

Hans Ulrich Thomassen Mølmann

lagmann og titulær stiftamtman. Hans bedrifter var store og mangeartede, og sine formuer hadde han som andre rikmenn i den tid anbragt i en rekke jordegods og eiendommer. Han eiet således Mostamarkens jernverk med tilhørende skoger og jordegods, Schøllers tidligere eiendommer Gjølme i Orkedalen, Arildsløkken, Rotvold m. flere.

I 1752 tok han initiativet til å få opprettet sukkerraffineriet i Trondhjem, som var byens første større industrielle bedrift. Dessuten var han interessert i oversjøisk handel, bergverksdrift og eksport av varer til fremmede havner.

Hans Ulrich Mølmanns gård (Harmonien) ved Torvet.

I 1750 blev H. U. Mølmann gift med Gudlov Hveding (1722—1799) datter av justitsråd Jens Christensen Hveding. Mølmann hadde kun et barn, datteren Stincken Anna Catharina (1757—1830), gift med general grev Carl Jacob Waldemar Schmettow (1744—1821).

I årene 1770—73 bygget Hans Ulrich Mølmann sin store gård (Harmonien) ved torvet, og ved opførelsen av dette palass var det ikke spart på noe. Tidens beste kunstnere og håndverkere var engagert, og opgaven var å skape Trondhjems største og flotteste hus, utstyrt i enhver retning i nøie pakt med rokokkoens charmerende stil.

Mølmannsgården er et uttrykk for de store forhold som hersket innen Trondhjems handelsaristokrati i slutten av det 18. århundre og et minne etter det Mølmannske handelshus.

Grev Carl Jacob Waldemar Schmettow

(1744—1821)

var sønn av kommanderende general i Norge W. H. Schmettow. Kom til Trondhjem omkring 1776 og blev chef for 2. Trondhjemske Regiment.

Schmettow deltok som officer i syvårskrigen på prøisisk side 1763. Var i 1765 i fransk og i 1769 i russisk militærtjeneste. Deltok i felttoget mot Sverige 1789.

Blev 1814 utnevnt til kommanderende general i Trondhjem. Samme år tjenestgjorde han som prins Christian Fredriks sendemann i viktige underhandlinger med den svenske general grev Essen i Strømstad.

Schmettow var en meget skarp herre, som optrådte med kraft og myndighet. I forbindelse med en underhandling med svenske autoriteter, som gjaldt militære disposisjoner efter at fredsunderhandlingene var optatt mellem Norge og Sverige (1814), kom han i konflikt med den svenske Oberst Ech og truet denne med en lignende mottagelse som ved Lier og Matrand, hvis ikke obersten etterkom grevens forlangender. Straks efter at foreningen med

Grev, general Carl Jacob
Waldemar Schmettow.

Sverige var fullbragt, tok Schmettow avskjed, da han stod i et meget spent forhold til kong Carl Johan.

I 1778 blev Schmettow gift med Hans Ulrich Mølmanns eneste datter Stincken Anna Catharina og fikk med henne hele den Mølmannske formue, således også Mølmannsgården (Harmonien), Rotvold og alle andre omskrevne Mølmannske eiendommer.

Ved Rotvold plantet han en stor park, og mange av alléens store trær står ennu som et minne og kalles fremdeles grev Schmettows allé.

Fru Cecilie Christine Schøller bygger Schøllergården (Stiftsgården).

Lenge skulde ikke familien Mølmann få fryde sig over å eie Trondhjems største hus. Deres nabo fru Schøller, som bodde i generalgården, hadde allerede under Mølmannsgårdens opførelse lagt planer om å bygge et hus som skulde bli Norges største og praktfulleste.

Den rike enke behøvet ikke å nekte sig noe når det gjaldt å skaffe sig prakt og anseelse. Allerede i 1769 blev hun tildelt Dronning Sophia Magdalenes privatorden «Punion parfaite», og i 1777 blev hun meddelt rang som geheimerådinne. Fru Schøller var den eneste Trondhjemsdame som blev benådet med så høie utmerkelser.

Av Stiftsgårdens hjørnesteiner mot Dronningens gate og søndre hjørne mot Munkegaten sees at gårdens grunnmur blev lagt i 1774. Det smijernsverk som pryder Stiftsgårdens trapp mot Munkegaten bærer i midten fru Schøllers dobbelte sammenslyngede initialer C. C. S. I trappens gitter på sidene er årstallene 1778 innfelt, og dette skulde tyde på at gården var helt ferdigbygget i dette år.

Fru Schøllers gård (Stiftsgården).
Kongehusets residens i Trondhjem.

I flere kildeskrifter, hvor Stiftsgården er omtalt, nevnes det som ganske sikkert at fru Schøllers svigersønn general Georg von Krogh var gårdens arkitekt. I ca. 10 år residerte fru geheimerådinne Schøller i sitt palass i Munkegaten, men dog skal bemerkes at hun meget ofte opholdt sig i Kjøbenhavn.

I 1786 var hun også i Kjøbenhavn, og under sitt opphold der blev hun syk og avgikk ved døden den 19. april samme år.

Hun blev bisatt i Nicolai-kirken, men blev senere uttatt derfra og begravet på Garnisonskirkegården.

Schøllergården i Trondhjem er handelsslekten Schøllers minnesmerke. Gården har i over 150 år stått som en pryd i Trondhjems by, og har gjennom tidene hevdet sitt ry som en av landets flotteste boliger. Under kroningen 1906 skrev en Kristianiajournalist hjem til sitt blad:

«Stiftsgården er så elegant at jeg går her i Trondhjem og skjemmes på Christiania slotts vegne».

Major Sti Tønsberg Schøller von Krogh.

Major Sti Tønsberg de Schøller von Krogh.

Fru Cecilie Christine Schøllers dattersønn, løytnant Sti Tønsberg von Krogh, arvet sin bestemors hele formue, deriblandt Schøllergården (Stiftsgården), Leira Gods og de øvrige Schøllerske jordegods nordenfjells.

Han var i sine yngre dager løytnant ved 2. Trondhjemske Regiment, hvis uniform han på billedet er iført.

Sti Tønsberg Schøller von Krogh blev forflyttet til Danmark som officer, hvor han blev forfremmet til kammerherre, major og chef for det borgærlige ridende Jegerkorps i Odense.

På Fyen kjøpte han Løitved gods i Svendborg amt, der opførte han en storstilet hovedbygning og gav stedet navnet Kroghenlund, også i historien kalt Kroghgård.

På grunn av sin karriere i Danmark solgte majoren sine fedres eiendommer i Norge, deriblandt Schøllergården (Stiftsgården) og Leira gods til sin far general Georg von Krogh.

I 1814 døde major Sti Tønsberg Schøller von Krogh ugift, og med ham døde den siste ætling av Stiftsgårdsslekten Schøller i Trondhjem.

Den trønderske militærslekt von Krogh.

Georg Friedrich von Krogh var født i Trondhjem 1653. Han døde som oberst i Bergen 1721. Hans sønn som bar samme navn døde som generalløytnant og kommandant i Trondhjem 1768.

Den sistnevntes sønn general Georg F. von Krogh var slektens mest berømte personlighet. Han var født i Trondhjem 1732. Deltok 1757 som frivillig i syvårskrigen under Fredrik den store og var attachéret i hans generalstab. I slaget ved Collin blev han såret i høire fot, men red dog fremdeles ved kongens side og var med å hugge sig gjennom en fiendtlig avdeling som hadde omringet kongen og hans fåtallige følge.

Senere fikk von Krogh en særdeles smukt utstyrt æressabel av kong Christian den 7., som er opbevart i Artillerimuseet i Oslo.

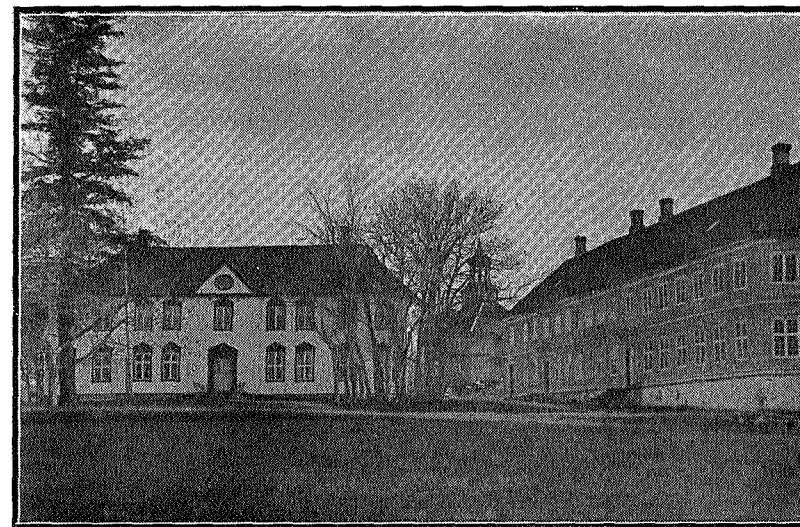
Kun 27 år gammel blev von Krogh forfremmet til oberst og chef for 1. Trondhjemske regiment. 1762 rykket han med de trønderske utkommanderte tropper til Holsten og Mecklenburg og kom tilbake påfølgende år.

1772 blev von Krogh generalmajor, 1788 generalløytnant og kommanderende general i Trondhjem, 1793 general.

General von Krogh blev i 1760 gift med Sti Tønsberg de Schøllers datter Elisabeth og hadde i ekteskapet med henne en sønn — den tidligere omskrevne major S. T. S. von Krogh. Hans hustru døde allerede i 1763.

General Georg Friedrich von Krogh (1732—1818).

Bygningene på Leira gods, opført av general Georg von Krogh 1793—1794. (Nu nedbrent).

I 1788 kjøpte generalen av sin sønn Schøllergården i Trondhjem og Leira gods.

Von Krogh var dansketidens siste dagers betydeligste og mest innflydelsesrike mann i Norge. Han var også på mange områder en meget allsidig mann. Som tidligere nevnt fungerte han som arkitekt ved Stiftsgårdens opførelse, og bygget i 1793—1794 de herskavelige og skjønne bygninger på Leira, som var et minnesmerke etter ham og slekten Schøller.

I 1765 blev general Krogh gift med Margrethe Lercke, datter av admiral Chr. Lercke.

Fra siste ekteskap nedstammer hans etterkommere.

General Georg Friedrich von Krogh døde 1818 — 86 år gammel. Han ligger begravet på Domkirkegården like ved langskibets sydlige vegg.

Hans Hagerup.

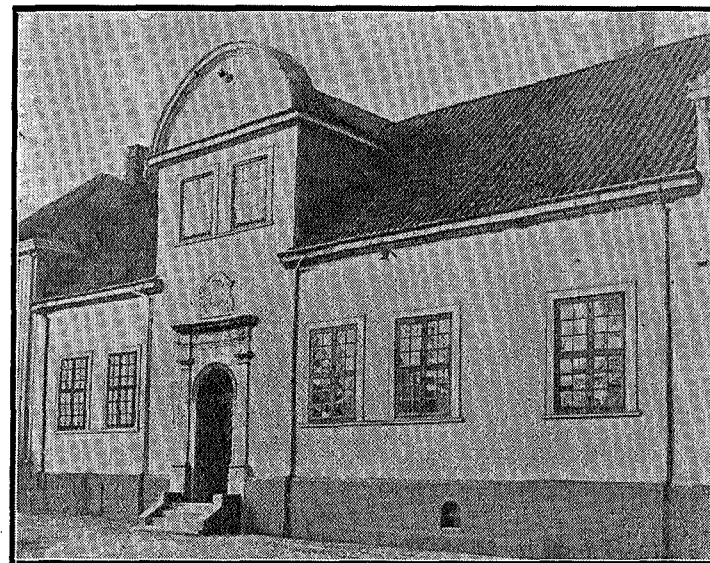
Den gamle gård nr. 34 i Kjøbmannsgaten er også et minnesmerke etter en av Thomas Hammonds svigersønner.

Presten Hans Hagerup til Kvernes og hustru Ellen Schøller, datter av overhoffrettsassessor Eyler Schøller til Kirksæter var Hans Hagerups besteforeldre. Deres sønn Christian H. Hagerup var handelsmann i Fjølvik, Namdalen, og der fødtes kjøbmann og senere borgermester i Trondhjem Hans C. Hagerup den 21. juli 1685.

I 1707 blev Hans Hagerup gift med enkefru Lydia Manzin, Trondhjem, og man kan se mellom linjene i hans biografi, at det var giftermålet med enken som satte ham i stand til å bli en av byens betydeligste forretningsmenn, for saken var nemlig den, at enkefru Manzin var en datter av den før meget omskrevne Thomas Hammond, og det gjentar sig også i Hagerups historie, at i de huser hvor Hammonds døtre kom, blev det store bedrifter.

Det bør også bemerkes, at Hagerup ved sitt giftermål blev en svoger av Johan Mølmann og Albert Angell (Thomas Angells far).

Enkefru Manzin hadde en datter etter første ekteskap. Hun het Elisabeth og blev i 1711 — seksten år gammel — gift med Hans Hagerups far — den 53-årige enkemann Christian Hagerup —, og derved blev Hans Hagerup sin farssvigerfar.

Hans Hagerups gård nr. 34 i Kjøbmannsgaten.

Med sin hustru fikk Hans Hagerup en stor formue — gård og brygge i Kjøbmannsgaten samt landsgården Belbuan i Strinda.

I Hammonds misjonshistorie er Hans Hagerup omtalt, og av hans biografi der sees at han var en meget driftig mann.

Hans Hagerup drev betydelige handelsforretninger, især på Finnmark og Archangel. Han eiet Halten og Frøene, samt Horten vær i Leka. Han eiet flere sagbruk og var interessert i bergverksdrift. Optok omkring 1730-årene kobbergruber i Tønset og Lillelvedalen og var senere en av de største partcipanter i Foldals kobberverk. I 1724 kjøpte han Ilens mølle, 1746 Trolla mølle med de dertil knyttede privilegier. Ved Ilvelven gjenopførte han en tidligere nedlagt plattkobber- og plattblymølle og anla en ny spikerfabrikk. Hans Hagerup var også en av byens største skibsredere, og i 1725 fikk han kongelig privilegium på å bygge en skibskran på Baklandet. Denne blev i 1780 kjøpt av interessentene i det nettop anlagte skibsverft.

I 1737 fikk han likeledes privilegier på å starte en reperbane på Kalvskindet, og etter denne går navnet Replagerveiten (Reperbanen) fremdeles igjen. På Kalvskindet eiet han jorder og i Kon-

gens gate en gård. Veien som gikk ned til gården er Hagerupbakken.

Hagerups brygge stod like ved Dronningens gates almenning, og av den grunn har almenningen også ofte vært kalt Hagerupsalmenningen.

Hans Hagerup deltok også meget i det offentlige liv og nedla på mange områder et stort og opofrende arbeide i den av Thomas von Westen organiserte Nordlandsmisjon. Han var således 25 år gratis kasserer og regnskapsfører for samme.

Som påskjønnelse for sitt arbeide i Nordlandsmisjonens tjeneste blev Hagerup i 1728 utnevnt til vicerådsmann i Trondhjem og i 1735 til borgermester.

Som en av byens 12 menn var Hagerup også med i 1719 og grunnla Waisenhuset.

Endelig var han i 14 år verge for Domkirken, og som sådan stod han i spissen for kirkens restaurering etter branden i 1719.

Som et ytterligere bevis for denne enhergiske manns liv og virksomhet kan nevnes, at han i 1737 også forfattet en avhandling om Trondhjems kommersielle og merkantile forhold.

Dette skrift var sikkert forfattet efter anmodning av regjeringen i Kjøbenhavn.

Hans Hagerups avhandling blev efter initiativ av Trondhjems historiske forening trykt i 1908 og inntatt i Trondhjems Samlinger annet bind, første hefte.

Da Hagerup i sin avhandling også nevner en rekke varesorter, som trondhjemmerne i den tid solgte og kjøpte i de forskjellige innenlandske og utenlandske havner og kjøpstæder, har jeg tillatt mig å ta med en del av hans avhandling som omhandler dette emne:

Byen Trondhjems Stifts Strækning.

Byens Beskaffenhed, Produkter og Beseiling.

«Landværts haver den sine anseelige Oplande, strækkende fra øster imod sør udi 3de Fogderier, nemlig Stør- og Værdals, Strindens og Guldals, altsammen imod Sveriges Rige Fjeldryggen langs, udi hvilken Distance vi haver Kobberværker, Sagbruk, Tjærebrug, Kværnebrug, haver og i de forrige Tider havt Jernværker.

Søværts, fra Sør imod Nord, Romsdals, Nordmørs Fogderier, Storfosen, Nummedalens, Helgelands, Saltens og Vesteraalens, Lofotens, Senjens, Tromsøens og Finmarkens Fogderier, som alle

(undtagen Romsdalens, Nordmørs og Stor-Fosens Fogderier) ogsaa har sin Strækning og Grænser imod Sverige, men i saavidt de Finmarkens angaar grændser baade mod Sverig og Moskov.

Udi denne Landets Strækning tilsøs falder og virkes følgende Varer, hvormed Handelen drives, nemlig alleslags Fiskevarer, af hvilke de bekjendteste ere Torskefisker, som dels splittes og tørres og kaldes Raaskjær, og dels rundskjæres og kaldes Rundfisk, dels frisk nedsaltes: Lange, Sei af store og smaa, hvoraf baade store og smaa splittes og tørres: den store kaldes Seiox, den mindre Smaasei af hvilken Smaasei og nogen rund nedsaltes. NB. Alle Slags baade Torsk og Sei har Lever i sig, hvoraf koges Tran. Af Seifisken fornemmelig, som i sin Fisk er den ringeste, men udi Leveren den rigeste, (og) giver den største Mængde Tran. Den skjønne Lax, hvoraf dels rundskaarne og dels splittede indsattes. Af Lax røges ogsaa en Mængde. Den velsignede Sild, som alle vegne ved vore Søkanter tegner sig somme Aar mere og somme Aar mindre: Naar denne gaar ret til, da er der stor Velstand i vort Land, saasom den deler saa rigelig baade til Landets Indbygges Fornødenhed selv, som til andre Lande og Stæder. Den Torskfisk som fanges udi Foraaret ved Fastens Tider, giver en Mængde Rogn, hvormed ikke heller en liden Trafik gjøres. Udi Fogderiet Romsdalen voxer anseelig Parti Hasselnødder, som dog ellers kun paa andre Steder. Desforuden falder i Romsdalen Talg, Bukkeskind og Smør, ligesom og udi Helgelands Fogderi, saa og udi nogle flere Fogderier i Nordlandene, falder ogsaa Smør, Talg, Bukkeskind, item Ederdun, Fjær, Peltzerier, Ræve og Oterskind. In Summa i det ganske Trondhjems Stift (Hvorunder og Fogderiet Inderøen, som ligger næst ved Værdals Fogderi, har Nummedals Fogderi paa sin nordre og langs frem til Stor-Fosen Fogderi. Udi dette Fogderi koges den største Parti af det her i Landet brugende Salt, norsk Salt kaldet, er og det eneste Sted i Landet for Murkalk) falder mange gode Varer, ja flere end her benævnt.

Til Handel ligger Trondhjems By meget bekvemt og for Haanden at kunne benytte sig af det ganske Stifts Produkter, som og de faa Kjøbmænd, som ere i Byen efter Evne og Formue betjener dem af at føre Negatie med, saasom: Søværts, sønderst til Spanien og norderst til Archangel, siden til de fleste Handelsstæder udi Øster- og Nordsøen. I Fortiden har Trondhjem og havt anseelig Handel landværts paa Jemteland og mange andre Steder i Sveriges Rige.

Byens Trafik bestaar nemlig:

Paa Spanien og Portugal med Furubord og anden smaa Trælast af Spærrer & c., Tjære, Beg, Lax saa og nogen tørret Rundfisk og Klipfisk, hvorimod vi bekomme Salt, Vin, Brændevin, Olie og nogle Frugter.

Paa Biscayen (Nordre Spanien) Furubord, saltet Lax, Tran, Klipfisk og nogen tør Rundfisk. Tilbage derfra intet besynderlig direkte hjem, men enten søger Fragt paa Holland med Jern ved Nødder & c. eller og seiler for egen Regning (med) ballastet Skib til Frankrig for Returvarer hjem.

Paa Frankrig alle disse Sortementer, som saltet Lax, Tjære, Beg, Gor og Platkobber, andre Steder Bord alene. Derimod til Retur Salt alene eller og Salt og Brændevin, eller og Brændevin og Vin, tørre Plommer, Vindusglas i Kister & c.

Paa Flandern Tran, saltet Lax, Tjære og nogen tør Rundfisk, hvorfra igjen nogle smaa Ting af Landets Varer, fornemmelig Humle.

Paa Amsterdam Garkobber, alle haande Tørfisk (Seifisk undtagen), saltet og røget Lax, Tran, Tjære, Furubord, Bjelkelast, naar den til Udskibning er tilladt, Bukkeskind, Talg, Nødder, hvorfra allehaande Varer. Tar og Murtegl, Tobak, spunden og i Blade, Specerier, Silkevarer, Kattun, Jerngryder & c. foruden mange andre Ting, som føres derfra, Trondhjems By og Stift mere skadelig end nyttelig.

Paa Bremen Tran, Rundfisk, Lax, saltet og røget, noget lidet af Platkobber, Bukkeskind, Gjede, Faar og Kalveskind, Talg, saa og nogen grov, stor Rundfisk samt Ederdun, derimod nogle Klædevarer, Brunsweger-Humle, Jernkakkelovner, Staal, paa sine Tider ogsaa Kornvarer, fornemmelig Havre, neden ved Wesern.

Paa Hamburg den smaa Raaskjær, som føres indskruet, ditto af den store løse, saa nogen stor, grov Rundfisk, Tran, nogen Lax, saltet og røget, noget lidet Garkobber, item Sild, Kommen (Karve), Ederdun: derpaa Stykgods, allehaande Specerier, Brunsweger-Humle, Hvedemel, somme Tider ogsaa nogle Kornvarer paa Elben, Kornbrændevin paa Altona.

Paa Kjøbenhavn og Aarhus føres allehaande splittede Fiskevarer, tørre, indsaltede Sild, Tran, nogen Garkobber, Tjære, hvorimod igjen Retur alleslags Kornvarer.

Paa Flensburg nogen liden Parti Garkobber, hvorfra direkte

hjem med allehaande Kornvarer, Kornbrændevin, Mjød, Kniplinger, Lærreder & c.

Paa Pommern udi Østersøen Sild fornemmelig, nogle faa tørre Splitfisk, ogsaa smaa Rundfisk, Tetlinger kaldet. Derfra vi føre Kornvarer, Rug, Hvede, Byg, Malt, Erter, Vindusglas i Kister, Butellier, grovt Klæde, Humle, Tobaksblade & c.

Paa Danzig og Königsberg tør Seifisk, smaa og store Sild, Ræveskind, hvorfra igjen Rug, Hvede, Byg, Hamp, Hør (Lin) og Hørblaar (Linstri), Hørfø, Søjetter, Rasker (Uldtøi især til For), allehaanden Arbeide af Træ.

Paa Riga nogen Sild og igjen derfra Hamp og Lin, Hampe og Hørblaar, saa og Rug.

Paa Petersburg nogen Sild, Garkobber, hvorimod Jagter (Ruslæder), Hamp og Hør, Kulørede Lærreder, Vox, Honning.

Paa Stockholm og de fleste svenske Stæder Gefle & c. Sild og andre Fiskevarer, tørre og indsaltede, dog ikke uden et ordinært Sortement; fra disse Stæder kan vi intet føre direkte hjem, men søger en Fragt paa de Stæder i Østersøen, hvor vi tænker at indtage vor Retur, eller og man køber Ballast af Jern for egen Regning og seiler dermed, til hvilke Steder i Østersøen man vil, og samme der forhandler.

Paa Kristiania, Drammen og flere Steder i Norge Sild, Fiskevarer, tørre og saltede, altsammen ordinært Gods, Kværnstene, hvorimod Jern i Stænger, ditto Kakkelovne, Borjern, Staal, Papir, Sæbe.

Paa Archangel nogen Garkobber, nogen gemen (d. e. almindelig) Sild, Ræv og Oterskind, engelske Kroner og Speci Rigsdaler, derfra Hamp og Hør, Vox, Honning, Ruslæder eller Jugter, Rug, Rugmel eller Lærreder, persiske Silkedamasker. Jeg vil ikke melde om Jern, Tjære, Furuplanker, spundet Taug & c. af hvilket altsammen vi ere forsynede i vort eget Land.

Paa England Furubord, Tjære, Nødder, Hjorthorn; derimod Klædevarer, Bly, Salt, Slipstene, Glas & c.

Paa Skotland Furubord, Tjære, hvorimod Salt som oftest transporteres paa fremmede Steder, men Kornvarer fornemmelig føres til vort eget Land.

Paa Irland Granbord, Bjelker, naar de ere permittedede at udføre, Tjære, Tran, Platkobber, hvorimod Kornvarer og Mel paa sine Tider».

Dette var Hans Hagerups kortfattede beskrivelse om Trondhjemmernes handel med de forskjellige innenlandske og utenlandske havner, og samme bevidner at byen i begynnelsen av det 18de århundre stod i en livlig handelstrafikk med de europeiske land.

Opgaven over innekspederte skibe fra utlandet til Trondhjem nettop i den tid som Hagerup omskriver, er også et vidnesbyrd om trafikforholdet mellom byen og utlandet.

I 1733 ankom 160 skibe — 1734: 152 — 1735: 148 — 1736: 153 — 1737: 144 — 1739: 179.

Hans Hagerup var en av sin tids mest fremtredende handelsmenn i Trondhjem, og efter hans biografi å dømme måtte han ha vært i besiddelse av en usedvanlig arbeidskraft.

Hans minnesmerke — den gamle murede og hvelvede gård i Kjøbmannsgaten (34) opførte han i 1746.

Hans Hagerup døde 1753, og dermed ophørte hans handelshus.

Hans Hagerup var gift 2 ganger. I første ekteskap hadde han to barn, en sønn og en datter. Sønnen Joachim Hagerup døde som berghauptmann nordenfjells 1775.

Gift 2. gang med Anna Kiembler, datter av kjøbmann Morten Kiembler og hustru født Horneman.

Vi har nu i all korthet under vår vandring i byen stiftet litt mere og mindre bekjentskap med en del av Trondhjems handelslekter, som spesielt i tidsperioden efter nedfallstiden og utover til omkring 1750-tallet var byens ledende krefter på utenrikshandelens og skibsfartens område.

Disse slekters virksomhet var av stor grunnleggende betydning, og i deres tid vokste byens innbyggerantall fra 2000 til 8000, og byens utenrikske handelsflåte økedes fra det ene skib «St. Oluf» i 1629 til 36 skibe i midten av det 18de århundre.

Som vi har sett hadde Trondhjem en jevn opgangsperiode på handelens og sjøfartens område fra den første halvdel av det 17de og utover det 18de århundre, men samtidig bør bemerkes at byens historie også har mørke blade fra samme tid.

Både Trondhjems innvånere og befolkningen i Trøndelagens bygder måtte kjempe, lide og utstå svære strabaser i denne ufredens og ildebrandenes periode.

1601 kalles «det store uår». I Opdal alene døde 80 mennesker av hunger.

I 1615 hjemsoktes det Trondhjemske av farsott, likeledes 1618 og atter i 1625 var det pest i Trondhjem.

Også mellom 1630 og 1640 var der misvekst, dyrtid og hungersnød. I 1632 satte kornet næsten ikke kjerne i Opdal, og i Orkedalen var der i 1634 hungersnød som bortrev folk i hundrevis. Verst var året 1635, da også fiskeriene slo feil. Arene 1640 og 1641 var rene uår i hele det nordenfjelske.

I 1651 blev Trondhjem hjemsokt av en stor ildebrand. Den utbrøt i borgermester Jens Friis's gård. Hele byen undtagen Domkirken og nogen småhus brente.

Da svenskene i 1658 tok Trondhjem i besiddelse, var byen nettop oppbygget efter branden 1651, men da den blev beleiret av nordmennene brente svenskene Baklandet av, og den led under bombardementet.

I 1681 utbrøt den foran nevnte Hornemansbrand. Hele byen undtagen Domkirken, Kongsgården, Hospitalet og nogen småhus lagdes øde. I 1708 utbrøt Lars Witbrand, 459 huse lagdes i aske. Alle byens kirker, rådhuset og skolene brente. I 1718 var det to ildebrande, hvorved 39 og 60 huse brente. I 1719 raste et overhendig uvær, lynet slo ned og antendte Domkirken, og mange skibe forliste på Ilabukten.

Trondhjems Handelsprivilegier.

Ifølge Retterboden av 1385 fikk Trondhjem privilegier med enerett på all handel i de 4 sjølen (Romsdalen, Nordmøre, Fosen og Namdalen).

Bergenserne tok intet hensyn til privilegierne, men drev handel i stor stil på de 4 sjølen.

I kong Fredrik den annens tid klaget trondhjemmerne over bergensernes ulovlige trafikk i Trondhjems len. Klagen ledet til en kongelig recess som fastslo at Bergens borgere blev forbudt å drive nogen som helst handel i Trøndelagen. Trondhjem skulde, nu ifølge sine gamle privilegier ha enerett til handelen i de 4 sjølen. Om handelen på Nordland og Finnmarken blev det i recessen uttrykkelig bestemt, at den skulde tilkomme Trondhjem og Bergen i fellesskap. Tiltross for recessens bestemmelser fortsatte bergenserne allikevel å drive handel på Trondhjems privilegerte distrikter og dessuten drev utenlandske handelsmenn samme trafikk.

Jørgen Bjelke.

Jørgen Bjelke.

I 1670 møter vi Jørgen Bjelke i Trondhjem. Han er ute på reiser i egenskap av kongelig kommissær for å undersøke rikets tilstand og er samtidig beskjeftiget med å gjøre forslag til Norges opkomst.

Tiden omkring 1670 var en tid som er meget lik vår egen.

Det var 12 år etter krigen med Sverige (1657—58). Dårlige tider, arbeidsløshet og høie skatter på by og land.

Umiddelbart etter kong Christian den femtes tronbestigelse — i februar 1670 — blev Jørgen Bjelke og Ulrik Fredrik Gyldenløwe utnevnt til kongelige kommissærer for å fremkomme med forslag til reformer som kunde forbedre de økonomiske forhold i Norge.

Jørgen Bjelkes store arbeidskraft kom nu godt med. Han hadde tidligere bevist at han også på det civile område

var en fremragende personlighet. Som lensherre i Bratsberg len fikk han således i sin tid bygget Norges første innseilingsfyr «Lindesnes» og dessuten fikk han opprettet et tømmerkompani på sørlandet, som blev til stor nytte for lenets eksport av trelast til utlandet.

Allerede i juni måned samme år var Bjelke og Gyldenløwe ferdig med sin betenkning. Herrenes forslag var på mange områder meget radikalt og særlig var deres forslag om nedskjæringer i statens utgifter ytterst vidtgående.

Efter Bjelke og Gyldenløwes betenkning blev det foretatt så

mange besparelser at skattene i Norge redusertes med ca. 38 prosent.

Flere betregnte byer fikk skattefrihet for flere eller færre år. På landsbygdene blev rytterskatten, proviantskatten og skyssferdskatten ophevet.

Under omtalen av næringslivet fremhevet kommissærene sterkt skibsfartens betydning. Som middel til å bringe landets fraktfart fra utlendingene over på norske borgeres hender, foreslo Bjerke og Gyldenløwe adskillige begunstigelser for næringsdrivende, særlig skattelettelser og forholdsregler siktende til å åpne de norske forretningsmenn adgang til å skaffe sig billige lån. Likeledes anbefaltes begunstigelser til rederier som vilde bygge defensjonsskibe.

Byenes handelsprivilegier var også under behandling og for Trondhjems vedkommende skjedd en forandring i 1670 — som fikk stor betydning for byens fremtid.

Til fortregning for byens handel hadde utenlandske handelsmenn i lange tider seilt rundt i fjordene og drevet handel ved hjelp av handelskyndige faktorer (stråmenn). Dette blev strengt forbudt. I privilegiene for 1670 heter det nemlig, «at frisernes og skotternes umindelige handel forbydes».

De utenlandske handelsmenn som tidligere hadde konkurrert med byen i distriktene måtte nu slutte med dette. Mange av disse erhvervet sig innfødsrett og nedsatte sig som kjøbmenn i Trondhjem. Flere av dem tilførte byen både kapital og store forbindelser.

Efter de nye forhold omkring 1670 og under ledelse av de store handelsslekter — Angell, Hammond, Horneman, Mølmann og Hagerup m. fl. skaptes den livlige opgangsperiode som har efterlatt sig de store minnesmerker, som fremdeles setter sitt imponerende preg på byen.

Det begynte å tynnes ut i rekkene innen Trondhjems store handelsslekter i slutten av det 18. århundre.

Ved Thomas Angells død 1667 ophørte det Angellske handelshus, likeledes ophørte de Schøller og Mølmannske store bedrifter ved Sti Tønsberg de Schøller og Hans Ulrik Mølmanns død.

Disse mektige og kapitalsterke firmaers ophør innledet foreløbig en slappelse innen byens forretningsliv.

Det blev svigersønnene — embedsmennene — som nu for en stor del kom i besiddelse av de gamle handelshuses formuer, og disse skapte sig et glansfullt liv varierende mellem kunst, videnskap og selskapelighet.

En general flyttet inn i Schøllergården, en greve opslo sin residens i Mølmannsgården, en filosof (Suhm) fikk halvdel av formuen i det Angellske handelshus og etter Henrik Hornemans død flyttet også en embedsmann inn i Hornemansgården.

Den store sluttsten som overstrålte alt som skjedde i denne gylne tidsperiode var Thomas Angells storstilede donasjoner.

Ennu i våre dager er det kapitaler i sirkulasjon innen Trondhjems forretningsliv etter de Hammond-Mølmannsle slekter og to av byens ledende forretningsmenn nedstammer i 7de generasjon fra engelskmannen Thomas Hammond, nemlig grosserer Carl Finne (Finne & Kvenild) og fabrikkieier P. A. Hanssen (Klem Hanssen & Co.). Begge på mødrenes side fra Anna Thomasdatter Hammond, Johan Mølmanns hustru.

Det kongelige Norske Videnskabernes Selskap, Trondhjem.

Det 18. århundre har efterlatt sig mange store minnesmerker i Trondhjem og et av de betydeligste av disse er Videnskapsselskapet.

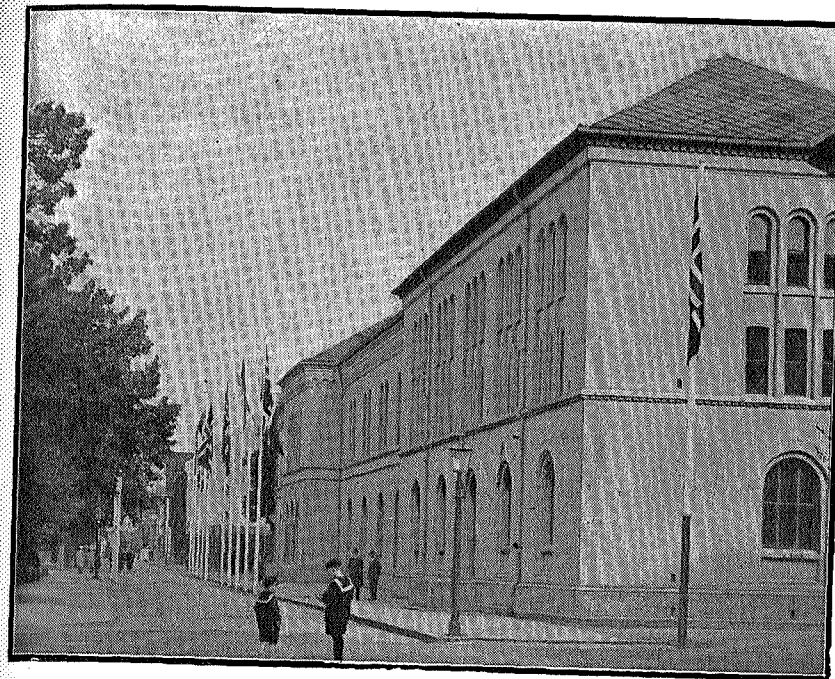
Merkelig nok blev selskapet stiftet i Norges gamle hovedstad, som 763 år før var grunnlagt til sete for kristendommens kultur i Norge og som senere blev helgensete og erkebispesete, og nu også sete for Norges første videnskapelige institusjon.

Det begynte å lakke mot enden på den 400-årige union. Det 18. århundres gode tider og næringsveienes jevne utvikling satte mot i nordmennenes sinn. De norske handelsskibes hyppige seilas på fremmede havner bragte rikdommer og impulser utenifra, som satte ryggmarg i den norske nasjon.

Nettop i denne tid skjedde også et gjennombrudd på det videnskapelige område idet at Det Trondhjemske Selskap stiftedes i Trondhjem 1760.

Jordbunnen til et sådant selskap hadde lenge vært forberedt i Trondhjem, særlig av Katedralskolens ledende menn og spesielt av rektorene Borch og Benjamin Dass.

Hertil kom at en rekke av byens ledende kjøbmenn besatt en høi

Det Kongelige Norske Videnskabernes selskap i Trondhjem.

dannelse og hadde ved mange års studium i utlandet tilegnet sig kunnskaper som på mange områder stod på høide med videnskap.

Som vi tidligere har hørt bestod Thomas Angells bibliotek av 7000 bind og Hornemannenes var av en lignende størrelse, likeledes har vi hørt om Schøllers og Mølmanns høie kulturnivå. Alt dette tilsammen dannet et kulturcentrum i Trondhjem i midten av det 18. århundre.

I 1751 kom fedrelandsmannen Gerhard Schøning til Trondhjem som rektor ved Katedralskolen, og i hans følge kom den danske kammerjunker Fredrik Suhm, begge disse menn hadde en brennende interesse for videnskapelig forskning.

I Trondhjem bodde i denne tid den rike arving frøken Karen Angell (Thomas Angells brordatter) og det var hennes hånd Suhms reise gjaldt.

«Den unge, elegante og fornemme kammerjunker stakk naturligvis enhver annen frier ut og innen årets utgang var han forlovet med frøken Angell og blev gift det påfølgende år».

Medgiften dreiet sig om et par tønner gull og Suhm fikk nu både tid og råd til å dyrke sine videnskapelige interesser.